

Medzinárodná konferencia 16th SKAM Lithic Workshop

V dňoch 20. až 23. októbra 2019 sa v priestoroch Ponitrianskeho múzea v Nitre konala medzinárodná konferencia 16th SKAM Lithic Workshop, s hlavnou témou „*Fossil directeur – A phenomenon over time and space*“. Zameraná bola na prezentáciu výsledkov bádania tzv. *Fossil Directeur*, ktorý v rámci štúdia spoločností staršej a strednej doby kamennej reprezentuje kľúčový element pri definovaní jednotlivých archeologických kultúr v priestore a čase. Forma a využitie týchto kamenných artefaktov prešla zložitým a dlhým vývojom. Cieľom konferencie bolo rozprúdiť diskusiu ohľadom definície *Fossil Directeur*, ako sa zmenilo jeho postavenie od jeho zavedenia až po dnešok a aké sú jeho limity pri začleňovaní k jednotlivým archeologickým kultúram. Na konferenciu sa prihlásilo 62 bádateľov z desiatich krajín (Bielorusko, Česko, Francúzsko, Litva, Maďarsko, Poľsko, Rusko, Slovensko, Španielsko a Ukrajina) s 27 referátmi a 10 posterami. Na organizácii sa podieľali pracovníci Archeologického ústavu SAV v Nitre (Adrián Nemergut, Ivan Cheben) v spolupráci s Ponitrianskym múzeom v Nitre (Jaroslava Ruttkayová), Nitrianskym samosprávnym krajom, Katedrou archeológie Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani (Katarzyna Pyżewicz) a spoločnosťou Stowarzyszenie Krzemieniarskie SKAM.

Po privítaní všetkých účastníkov hlavnými organizátormi sa slova ujal riaditeľ Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied Matej Ruttkay, ktorý svojím príhovorom vyzdvihol dôležitosť Slovenska vo výskume paleolitu a mezolitu v širšom kontexte kultúrneho vývoja strednej Európy. Prítomných vrelo privítal aj riaditeľ Ponitrianskeho múzea Anton Števko. Prezident spoločnosti Stowarzyszenie Krzemieniarskie SKAM Jan Michał Burdukiewicz nadviazal na príhovor Mateja Ruttkaya o výnimočnosti niektorých slovenských paleolitických lokalít. V závere svojho príhovoru zdôraznil, že je veľmi rád, že sa konferencia SKAM Lithic Workshop koná prvýkrát na Slovensku.

Prvý blok prednášok bol venovaný problematike staršieho a stredného paleolitu. Ako prvý predniesol svoj príspevok Jan Michał Burdukiewicz s názvom „The Lower Palaeolithic in Central Europe – recent research problems“. Išlo o jedinú prezentáciu počas konferencie, ktorá bola zameraná na starý paleolit. Paweł Valde-Nowak, Bolesław Ginter, Krzysztof Sobczyk, Damian Stefański a Mirosław Zając sa vo svojom referáte „Prąd-

niks, Prądnik technique and the Ojców industry in the light of ongoing excavations in Ciemna cave“ podrobne venovali klinovým nožom typu prądnik a ich variantom. S. Krukowským boli na základe kolekcii pochádzajúcich z jeho výskumov v jaskyni Ciemna v rokoch 1918–1919 definované ako *Fossil Directeur* pre tzv. Prądnik cyklus, neskôr známy ako micoquien. Nové výskumy podľa nich naznačujú, že s „prádnikmi“ treba rátať aj v iných chronologických fázach a kultúrach. Prednáška Małgorzaty Kot a Natalii Gryczewskiej „Found in a box. Unknown bifacial leafpoint from Koziarnia cave“ bola venovaná znovuobjavenému, doposiaľ nepublikovanému listovitému hrotu z výskumu F. Römera v jaskyni Koziarnia, ktorý je v súčasnosti uložený v múzeu vo Wroclawe. Analýza tohto hrotu, v porovnaní s ostatnými listovitými hrotmi zo zbierky F. Römera, jednoznačne potvrdzuje príslušnosť k jorzmanowicienu. Prvý blok uzavreli maďarskí kolegovia Krisztián Zandler, András Markó a Attila Péntek s príspevkom „Szeletian or not Szeletian: bifacial industries from three open-air Middle Palaeolithic sites from the Cserhát Mountains (Northern Hungary)“. Prezentovali v ňom výsledky výskumu troch stredopaleolitických lokalít zo severného Maďarska (Vanyarc-Szlovácka-dolina, Galgagyörk-Csonkás-hegy a Szécsénke-Kis Ferenc-hegy), ktoré majú veľký potenciál pre riešenie prechodu medzi stredným a mladým paleolitom.

V druhom bloku prednášok sa pozornosť upriamila na mladý a neskorý paleolit. Odštartoval ho Zsolt Mester s témou „What about the Szeletian leafpoint as fossil directeur?“, ktorou nadviazal na posledný referát Krisztiána Zandera, Andrása Markó a Attilu Pénteka z prvého bloku. Otvoril v ňom problematiku definície szeletianu z prechodu stredného a mladého paleolitu. Za *Fossil Directeur* tejto kultúry, vychádzajúc predovšetkým z kolekcie z jaskyne Szeleta v Maďarsku, stanovil F. Prošek v roku 1953 listovité hroty. Najnovšie vyhodnotené nálezové okolnosti eponymnej lokality, ako aj prítomnosť listovitých hrotov v iných, napríklad gravettienských kolekciiach núti odbornú verejnosť znova prehodnotiť materiálnu náplň szeletianu. Jurij Demidenko, Petr Škrdla, Sándor Béres a Béla Rác v príspevku „Aurignacian industry types and their ‘fossiles directeurs’ in the Carpathian Basin and East Bohemian Massif: a new study attempt“ podali komplexný prehľad typovo-chronologickej škály industrií jednotlivých

Účastníci konferencie na Svätoplukovom námestí v Nitre (foto P. Bernáthová).

horizontov aurignacienu v Karpatskej kotline a východnej časti Českého masívu. Prostredníctvom prezentácie „Shouldered point status as the ‘fossil directeur’ in the Late Gravettian of Central Europe“ od Michaely Polanskej, Martina Nováka a Laurenta Klarica sa všetci tematicky preniesli do gravettien a sústredili na identifikáciu hrotov s vrubom, kostienkovských nožov a ich výskyt v slovenských a moravských súboroch. Kolektív autorov Jurij Demidenko, Petr Škrdla, Joseba Rios-Garaizar, Jaroslav Bartík a Tereza Rychtaříková v prezentácii „LGM EASMM industry in Eastern and Central Europe and carinated atypical endscraper-cores and Sagaidak-Muralovka-type microliths as its ‘fossiles directeurs’“ podrobne opísali situáciu ohľadom výskytu *Fossil Directure* počas posledného glaciálneho maxima (LGM) v rámci komplexu EASMM (Epi-Aurignacian industry with Sagaidak-Muralovka-type microliths). Druhý blok ukončili György Lengyel a Jarosław Wilczyński s prednáškou „The Epigravettian in the Western Carpathians“.

V treťom bloku sa pokračovalo v téme mladého a neskorého paleolitu. Najprv Zdeňka Nerudová, Martin Moník, Petr Neruda a Katarzyna Pyżewicz s názvom prezentácie „Can we identified any fossil directeur in the Epigravettian?“ riešili problematiku charakteristických elementov industrií epigravettien v porovnaní s epiaurignacienom a magda-

lénienom. V ďalšej prednáške „Dating the mine on the base of characteristic artefacts: the case study of Orońsko 2 site, Southern Poland“ poľská kolegyňa Katarzyna Kerneder-Gubała podala informácie o datovaní využitia najsevernejších východísk čokoládového silicitu na lokalite Orońsko, v severozápadnej časti Svätokrižského pohoria. Witold Migal a Michał Przeździecki predstavili vo svojom referáte „New experimental data on Magdalenian blade production based on materials from ‘Mały Gawroniec’, Holy Cross Mountains“ svoje nové experimenty produkcií magdalenienských čepelí. Ich cieľom bolo pochopiť technológiu spracovania jadier a vzniku charakteristického odpadu z prípravy, ťažby a opráv jadier, na základe ktorých možno následne opísať materiál z archeologických lokalít. O najnovšom výskume v jaskyni Hučivá diera referovali Marián Soják a Paweł Valde-Nowak v príspevku „Magdalenian key forms in Late Palaeolithic stone inventory in Huciva cave“. Osídlenie lokality radia na základe štiepanej kamennej industrie a rádiouhlíkoveho datovania do magdalénienu. V ďalšej prednáške „Acquisition of raw materials by magdalenian hunters from ‘Mały Gawroniec’, Holy Cross Mountains“ informovali Michał Przeździecki, Natalia Gryczewska a Witold Migal o surovinovom zložení štiepanej kamennej industrie z magdalénienskej lokality Mały Gawroniec v Ćmielówe. Blok uzavrel Damian Stefański

s prezentáciou „Tanged and related points in Epipalaeolithic of the Kraków area“. Oboznámil v nej poslucháčov so súčasným stavom výskumu regionálnych skupín a fáz neskorpoaleolitického technokomplexu hrotov so stopkou. Variabilita hrotov podľa neho nesúvisí s ich funkčnosťou, ale interpretuje ju skôr ako výsledok chronologického vývoja.

Podvečer nasledovala prehliadka expozície Ponitrianskeho múzea „Skvosty dávnovekého Slovenska“, v ktorej si mohli návštevníci pozrieť najväčšie pamiatky hmotnej kultúry zo staršej doby kamennej až 17. stor., ktoré pochádzajú z terénnych aktivít Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Druhý deň konferencie otvorili Witold Migal, Katarzyna Pyżewicz a Witold Gruzdz s témou „Mesolithic blade technology – a case study of Żuławka 13 site, Great Poland“. Na základe výsledkov morfológických, metrických a traseologických analýz kolekcie z lokality Żuławka 13 sa pokúsili načrtnúť modely operačných reťazcov produkcie mezolitických čepelí a čepielok. Svoje zistenia následne overili prostredníctvom experimentov s využitím techník priameho a nepriameho úderu a pomocou tlaku. Dominik Płaza vystúpil s prednáškou „End of Mesolithic in ‘Terra Sandomiriensis’. Research perspective“. Informoval o aktuálnom stave bádania strednej doby kamennej v oblasti Sandomierza. V referáte „Results of experiments carried out on bifacial sickles from Ożarów flint, Holy Cross Mountains“ prezentovali Witold Migal a Witold Gruzdz výsledky analýzy bifaciálnych kosákov z ożarówskeho silicitu. Príspevok Aleksandry Klech, Aleha Tkačova a Aleksandra Vašanava „Residues endurance on the example of scanning analyses of flint arrowheads from Białowieża Forest, western Belarus“ pojednával o využití najmodernejších skenovacích metód (SEM) pri analýzach kamenných hrotov z oblasti Bielovežského pralesa v západnej časti Bieloruska. Posledná prednáška bloku „Moravany Dlhá leaf points under microscope – preliminary results of traseology analyze“ patrila Katarzynie Pyżewicz a Adriánovi Nemergutovi. Jej predmetom bola traseologická analýza listovitých hrotov z Moravian nad Váhom-Dlhey, účelom ktorej bolo zistenie ich využitia. Predbežné výsledky prekvapivo ukazujú na absenciu pracovných stôp na hranách hrotov po rezaní, krájaní či škrabaní. Naopak, zistené boli stopy na plochách hrotov, ktoré by mohli naznačovať ich umiestnenie v rôznych násadách. Na niektorých hrotoch boli s najväčšou pravdepodobnosťou rozpoznané aj doklady impaktov, ktoré sa budú musieť v blízkej budúcnosti overiť pomocou experimentov.

Ťažiskom posledného prednáškového bloku boli vzťahy medzi *Fossil Directure* a surovinami na ich výrobu. Otázky využívania surovín na výrobu kamenných artefaktov neandertálcami riešila Magda Cieśla v referáte „Keep it or discard it? Why did Neanderthals make tools of some rocks“. Na základe inventáru z jaskyne Obłazowa zistila, že v starších kolekciami boli intenzívnejšie využívané suroviny z južnejších zdrojov (dokonca aj obsidián), zatiaľ čo v mladších súboroch boli preferované skôr suroviny zo severnejších oblastí. Aleksandr Vašanav, Maryja Tkačova, Gvidas Slah a Vitalij Ašečyk sa zamerali na tému „A new type of flint raw material from the Southern Belarus: preliminary notes on characterization and distribution“. V nasledujúcom príspevku „Raw material as a ‘fossil directeur’: a case study of Stránská skála type chert utilization over the course of time“ otvorili Petr Škrdla, Jaroslav Bartík a Tereza Rychtaříková problematiku využívania rohovca typu Stránská skála v jednotlivých chronologických obdobiach. Zároveň položili otázku, do akej miery možno túto surovinu definovať ako *Fossil Directure* pre jednotlivé časové horizonty staršej fázy mladého paleolitu a staršej doby bronzovej v oblasti Brnenskej kotliny. András Markó sa v zaujímavej prednáške „Burins: tools, cores – type fossils? A study of the Mogyorósbánya industry (in Hungary) dated to the LGM“ venoval špecifickým rydlovým jadrám vyrobeným na kortikálnych úštepoch, ktoré boli identifikované na viacerých maďarských lokalitách posledného glaciálneho maxima. V poslednom referáte konferencie „Transportation of raw materials: preliminary report mainly concentrated on pigments from early AVK“ sumarizovala Julia Kościuk-Zalupka svoje poznatky o proveniencii okru v neolitických zbierka z Maďarska na základe tzv. SEM analýz.

Po ukončení prednáškovej časti sa konala prezentácia posterov: Sebastian Teska „Knapping techniques in a view of morphometric studies“; Jelena Leonova „Feathers of the Eastern Epigravettian stone industry of the North Caucasus Late Palaeolithic“; Beata Bielińska-Majewska „The Late Palaeolithic in Toruń Basin in the light of the latest research in Brzoza, site 50“; Grzegorz Michalec, Zofia Rózok, Marcin Chłoń, Sara Díaz Pérez, Andrzej Wiśniewski „Laminar methods of Epigravettian and Magdalenian at site Sowin 7 (SW Poland)“; † Slavomil Vencl, Jan Eigner, Antonín Přichystal „Brtníky – Mesolithic rockshelter site in Northern Bohemia (Czech Republic). Some preliminary remarks to lithics“; Albert Wydrzycki „That’s one small artifact for man, one giant leap for our knowledge – the Mesolithic period in the alpine high zone in the Tyrol area“; Dmitrij Gera-

simov, Roman Muraviev, Jevgenija Tkač „Sinkers and composite fishing hooks in the Neolithic of the Eastern Baltic: slate artefacts from Berezovo 2 workshop settlement (Karelian Isthmus, North-West Russia)“; Maciej Kaczor „Raw materials from Żuławka13 site“; Magdalena Sudoł-Procyk „Chocolate flint on the Kraków-Częstochowa Upland. State of the art and research perspectives“.

Odborná časť konferencie bola ukončená workshopom, spojeným s ukážkou najvýznamnejších surovín na výrobu kamenných artefaktov z územia Slovenska, ako aj archeologických nálezov vyrobených z týchto surovín. Predmetné nálezy sú zároveň súčasťou dočasnej výstavy pod názvom „Silicit – ocel doby kamennej“, ktorú organizátori pripravili v Ponitrianskom múzeu v Nitre nielen pre účastníkov konferencie, ale aj pre širokú laickú verejnosť.

Posledný deň bola naplánovaná exkurzia na Nitriansky hrad, do Diecéznej knižnice a Diecézneho múzea. Väčšina účastníkov však prejavila záujem

o návštevu primárnych zdrojov rádiolaritov v Bielych Karpatoch. Zvolil sa preto náhradný plán, a to exkurzia rádiolaritových ťažobných areálov v katastroch obcí Sedmerovec a Vršatské Podhradie na strednom Považí.

Na záver možno skonštatovať, že konferencia sa či už po organizačnej, alebo vedeckej stránke vydarila. Odznelo viacero kľúčových referátov, ktoré menia pohľad na niektoré mimoriadne dôležité artefakty dôb kamenných. Otvorilo sa mnoho inšpiratívnych diskusií ohľadom ich príslušnosti k jednotlivým chronologickým celkom, ktoré budú mať zásadný vplyv pre budúce prehodnotenie niektorých technokomplexov, kultúr či skupín.

Adrián Nemergut

Príspevok vznikol s podporou grantového projektu 2/0101/19 agentúry VEGA „Technológia a ekonómia surovín v kontexte vývoja postpaleolitických kamenných industrií na Slovensku“.